

OLVASÓLÁMPA

APRÓSZENTEK¹

Életművére nem egészen egy évtizeddel ezelőtt figyelt fel újra a szakma, újra kiadták az ötvenes évek elejétől megjelent műveit, gondolok itt elsősorban a *Csirkejáték*, a *Római Egyes* című kisregényekre, no és a „magyar *Hidegvérrel*”-nek is nevezett *Aprószentek* című legutolsó regényére, amelyen – a borító szerint – négy évtizeden keresztül dolgozott a szerző. De kisebb írásait is kötetbe foglalták (*Zsebtükör*, 2013), sőt, még egy monográfia is napvilágot látott (*Rubin Szilárd – pályarajz*) Keresztesi József, az életmű elhivatott ismerője, értő gondozója tollából.

A kisregényeken és az utolsó regényen, az *Aprószenteken* kívül, így a versei, esszéi-kritikái, rövidebb prózai írásai is, sőt az író levelezése is hozzáférhetővé vált az olvasó számára. Legalábbis abból egy bővebb válogatás.

Hogy elfoglalta-e vajon e művek szerzője az 1945 utáni irodalomban az őt megillető helyet, mint ahogy az a *Zsebtükörben* megemlítődik, nem tudnám megmondani, nem is az én tisztem erre válaszolni, de gyanítom, hogy valamennyire sikerült ráirányítani az olvasók figyelmét egy kitűnő íróra, akit valamiért méltánytalanul elfeledtek a huszadik század második felében.

Noha olyan neves írók, költők hívták fel rá a kezdetektől újra és újra a figyelmet, mint Esterházy Péter, Szentkuthy Miklós, vagy éppen Pilinszky János. Érdemes teljes terjedelmében idézni Pilinszky egyik mondatát: „Halottaim» közül találokra Dosztojevszkij és József Attila nevét említeném először. Kortársaim sorából Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Toldalagi Pál, Juhász Ferenc és Tandori Dezső költészetét, Németh László, Ottlik Géza és Rubin Szilárd prózáját.” Nos, azt hiszem, hogy nincs, nem lehet okunk kételkedni a Mester megállapításaiban, értékítéletében. Esetleg annyit tennék hozzá nagyon csendesen, hogy kíváncsivá tett még egy névre, még egy szerzőre, az ő verseire is: a Toldalagi Páléra. Mert megvallom őszintén, nem olvastam tőle eddig

1 Rubin Szilárd: *Aprószentek*. Budapest, 2012, Magvető.

semmit. De csak eddig, mondom, mert utána fogok nézni annak a költészetnek is, mint ahogy elolvastam Rubin Szilárd regényeit, a *Római Egyest*, a *Csirkejátékot* és az *Aprószenketet*.

Ez utóbbi volt az első a sorban, ez az „Erkölcsi tanulsággal szolgáló rémtörténet”, moritat, ahogy a regény alcímében is szerepel, s ahogyan „a régi vásárokon árult ponyvákat, az akkori »tényirodalmat« nevezték...”. Nem annyira lekerekített, lecsiszolt ugyan, mint az említett két kisregény, hiszen Keresztesi József és Siklós Péter az eredetileg hiányos szöveget töredékekből, az író hagyatékából pótolták itt is, ott is, mégis: ez volt az a mű, ami olyan benyomást keltett bennem, ami még néhány esztendő után is újra és újra felidéződik.

Töredezettség, balladai homály, sejtelmesség, titokzatosság, és az olvasóban végig fennmaradó feszültség. No és a plasztikus, lecsupaszított, sajátos rubinszilárdi mondatok. Mint amilyeneket a *Római Egyes*-ben és a *Csirkejáték*ban fejlesztett abszolút tökélyre. Szilasi László írja nemrégiben a *Literán* R. Sz. mondatairól, hogy szexi mondatok. Valóban: szexik is. Ha ez most jó szó egyáltalán ide, de nem tudom kihagyni. Leginkább talán F. Scott Fitzgerald rokon mondatfűzésére emlékeztethetik az olvasót.

1953 októbere és 1954 augusztusa között öt gyereklánynak veszik nyoma Törökszentmiklóson, hogy lassan kiderüljön, hogy az elkövető a húszéves Jancsó Piroska, akit végül halálra ítélnék és kivégeznek. Annak ellenére is borsózdott a hátam, hogy már a kezdet kezdetén tisztában voltam a tettes kilétével. Mégis, ahogy beszippant ez a tényvagy dokumentumregény, ahogy adagolja a szerző az újabb és újabb apró mozaikkockákat, az egyszerűen mesteri. És ezek az újabb kockák, tények, ismeretek ismételten újra- és újrarendeződnek állandóan, végig fokozott feszültségben tartván a mű olvasóját. Egy nagy író nyomoz, utána megy ennek a gyilkosságsorozatnak, és mindezt végig előttünk, minket is beavatva teszi. Mi is felfedezőkké válunk, és amikor összeáll a kép a végén, igazi feloldódás, katarzisz helyett mégis marad valami megfejthetetlen, valami sejtelmes, valami titok bennünk, mint a nagy műveknél általában. (*Fekete Vince*)

ESZMÉK NÉLKÜL

Senki nem tudja, mi történt a húszas évei végén járó Csehovval, Lev Sesztov mindenesetre az 1887-es *Ivanov* című drámától, illetve az 1888-as *Unalmas történet* című elbeszéléstől datálja a Csehov-életműben kimutatható törést. (Jellemző, hogy amikor az *Unalmas történet* – *Egy öregember iratai* címmel – először jelent meg magyarul, „a hiábavalóság dalát zengő kórusok”-at hallgató Füst Milán volt az, aki felfigyelt erre a történetre, „a világirodalom egyik remeké”-nek nevezve Csehov elbeszélését a *Nyugat* 1919/2–3-as számában. Sőt, állítólag Füst Milán könyvismertetője volt az első híradás a prózaíró Csehovról a magyar folyóirat-irodalomban!)

Na de mitől annyira kényelmetlen az egyre kevesebb humoros karcolatot író Csehov? Nos, már a kortársak is rémülten olvasták az érett Csehov írásait, szemére is vetették, hogy nincs eszméje, azaz nem kínál kiutat az ember reménytelen helyzetéből. Lássuk, miként jelenik meg ez az „eszme nélküliség” *A mezzaninos ház* (*Egy festőművész elbeszélése*) című, mindössze 15 oldalnyi elbeszélésben². A történet röviden a következő: a tulai kormányzóságban nyaraló, önmagával (is) elégedetlen festőművész-narrátor összevész szomszédjával, a megszállottan „civilkedő” (parasztgyerekeket tanító, parasztasszonyokat gyógyító) földbirtokosnővel, mondván, hogy annak könyvei meg flastromjai teljesen fölöslegsek.

„- Jaj istenem, de hát valamit mégiscsak kell csinálni! - mondta Lida haragosan (...).

- Fel kell szabadítani az embereket a nehéz testi munka alól - mondtam. - (...) Tegye számukra feleslegessé a durva, állatian nehéz munkát, tegye lehetővé nekik, hogy szabadnak érezzék magukat, akkor majd meglátja, hogy voltaképpen milyen nevetségesek ezek a könyvek és patitkák. (...) Vállalja magára a munkájuk egy részét. Ha mi, városi és falusi lakosok valamennyien, kivétel nélkül valamennyien, hajlandók lennénk egymás között felosztani azt a munkát, amelyet az emberiségnek általános fizikai szükségletei kielégítésére kell fordítania, akkor valószínű, hogy mindegyikünkre legfeljebb napi két-három óra munka

2 In A. P. Csehov: *A fekete barát* (*Elbeszélések 1892–1903*). Budapest, 2004, Osiris. 447–462. o.

jutna. Képzeld el, hogy valamennyien, gazdagok és szegények, mind-össze napi három órát dolgoznánk, s a többi időnkkel szabadon rendelkezünk. (...) Ezt a szabad időt valamennyien együttesen a tudományoknak, művészeteknek szenteljük. Mint ahogy olykor a parasztok kalákában javítják meg az utat, mi is együttesen, közös erővel keresnénk az igazságot, az élet értelmét.”

Eddig – elvileg – minden rendben, ugyebár. Hiszen föl van vázolva a szép eszme, ami majd megváltandja a világot! Mintha a XIX. század orosz filozófus-íróit olvasnánk! Vagy mintha a XXI. század elejének újbalsait hallanánk! Viszont Csehov épp attól Csehov, hogy csavar egyet a dolgon. Mert íme, néhány sorral lennebb mivel folytatja festőművész-narrátorunk: „Minden szellem, minden lelkierő az ideiglenes, átmeneti szükségletek kielégítésére fecsérlődött el. A tudósoknál, íróknál, képzőművészeknél serényen folyik a munka, az ő jóvoltukból napról napra kényelmesebbé válik az élet, megsokszorozódnak a test igényei, ugyanakkor az igazságtól még messze vagyunk, az ember maradt változatlanul a legragadozóbb, legmocskosabb állat, és minden afelé halad, hogy az emberiség legnagyobb része elfajuljon és végképp elveszítse minden életképességét. Ilyen körülmények között a művész életének nincs semmi értelme. (...) Nem kell semmi, sülyedjen az egész föld a poklok mélységes fenekére!”

Tényleg rémületes konklúzió, de amilyen mazochista vagyok, én mégis gyönyörködve olvasom újra az érett Csehov ilyen jellegű írásait. Lehetne mondani, persze, hogy a hülye is tisztában van az ember helyzetével, semmi szükség tehát Csehovnak, a „reménytelenség énekesének” (Sesztov) a munkájára! Én viszont mindig azzal áltatom magam, hogy újraolvasva Csehovot (és éppen *ezt* a Csehovot!), jobb emberként teszem majd le a könyvet. Közhely, még kérdésként is közhely, de lehet, hogy nem is a világot kellene megváltani, hanem csak önmagunkat? Vajha ötmilliárd ember olvasná, gombóccal a torkában, Csehovot! Hátha akkor megváltozna valami... Itt a vége, fuss el véle! (*Lövétei Lázár László*)

EL KÉNE KAPNI EZT AZ IPSÉT

Mindenki elgondolkodik magáról – úgy ötven fölött mindenképpen, az alatt is, alkat kérdése –, nemcsak magáról, a felmenőiről is. Jó elővenni a felmenőket, sok minden levezethető róluk, belőlük. Nem minden, persze, nehogy már. Felmenők, akikre így vagy úgy emlékszünk, nem biztos, hogy ők is egyetértének bármelyik változattal. Adva volt nekik is a félreértés lehetősége, rendben félre is értették, idejük lejárt. Konkrétumok, fogódzók után nyúl az elme, az emlékek mindig kéznél vannak. Legalább olyan érdekesek, mint az élet. Ha kell, érdekesebbek. Számba kell venni őket rendesen. Ha nem, akkor is ott vannak, rendetlenül. Nemcsak hölgyeknél, kifejezetten maszkulin példányoknál is előfordul, hogy akkor éli át igazán azt, ami vele történt, amikor elmeséli másoknak. Tegnap, tegnapelőtti, régebbi dolgokat. Meg kell rágni, vissza kell kérődzni. Úgy emészthetőbb. Az is, ami nem. Nem kell restelkedni, marhák vagyunk. Akinek fáj, gondoljon a Minotauruszra. Működött sokáig, bevált. Tán nem pont így, sok ága-boga lehetett, de marhának marha. Marhaság.

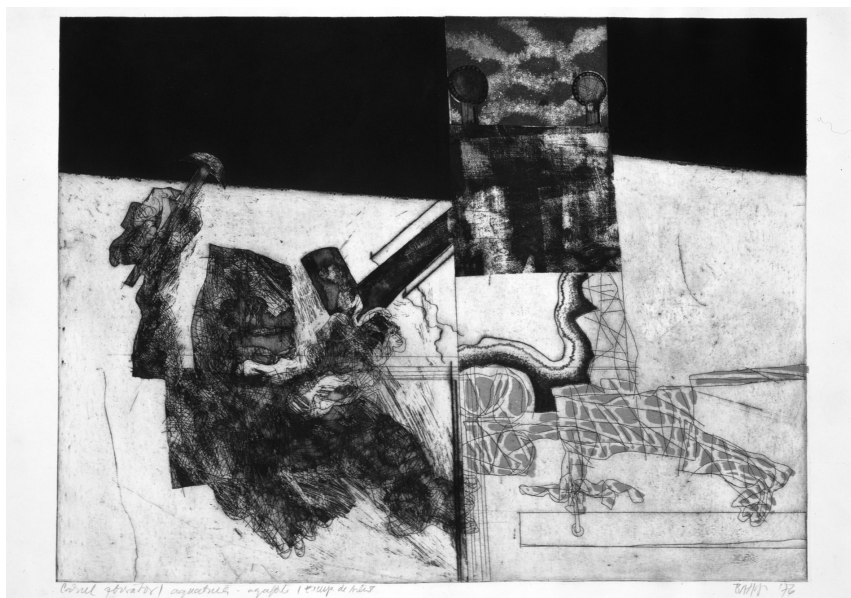
Hajdú Farkas-Zoltán könyvéről³ írni nem egyszerű. Nem azért, mert nem lehet elindulni róla valamerre. Azért, mert bármerre el lehet indulni tőle. Ahogy el lehet indulni magunkról mindenfelé. Kaland is lehet, az olvasón múlik. Kosztolányi mester írta: a könyvet ketten írják: az író és az olvasó. A *Ki is ez az Ipsé?*-nél – számomra – mindig ott volt, hogy oké, rendben, és akkor hogy is volt velem? Azon túl, hogy a szerző megengedi valamennyire belelátni a világába az olvasót, ez is benne van a könyvben. Erről még lehetne beszélni, nem beszélünk.

A maga módján önéletírás (tulajdonképpen több ennél, bensőségebb, olvasmányélményeket is tartalmaz, azok is mi vagyunk, ki mit olvas?), de aki szaftos, pikáns részletekre vár, csalódik is, nem is (olvasmányélmény, önreflexió lehet izgalmasabb, ha kell, színesebb, mint a *Blikk* vagy *Bors* valamelyik felturbózott idétlensége). Ami megtörtént Ipsé-vel (tudjuk, ipse latinul: az én, az egyén), az bármelyikünkkel megtörténhetett, meg is történt, másképp, nyilván, mégis valahol ugyanúgy. Vagy nem? Csodálatos dolgok (meghökkenetők,

3 Hajdú Farkas-Zoltán: *Ki is az Ipsé?* Csikszereda, 2017, Bookart Kiadó.

idegesítő, nem vártak) adják elő magukat saját életünkben. Figyelünk eléggé? Lehet másképp is csinálni, átsuhanni észrevétlenül saját életünkön. Akkor minek? Vagy figyelni kéne annyira, ahogy Hajdú Farkas-Zoltán teszi? Jó kérdések mindig vannak. Feleletre várás öreg hibánk.

Egy-két dologra azért felelet van. (Molnár Vilmos)

Repülő székér (aquaforte, 1976)